

دانشگاه بلوچستان
تحصیلات تکمیلی

پایان نامه کارشناسی ارشد در رشته (روان‌شناسی عمومی)

عنوان:

پیش‌بینی خودگردانی مذهبی توسط سبک‌های دل‌بستگی و سبک‌های هویت

استاد راهنما:

دکتر زهرا نیک‌منش

استاد مشاور:

دکتر بهمن کرد تمینی

تحقیق و نگارش:

مهدی سرگزی

این پایان‌نامه از حمایت مالی معاونت پژوهشی دانشگاه سیستان و بلوچستان بهره‌مند شده است.

بهمن ۱۳۹۰

بسمه تعالی

این پایان نامه با عنوان پیش‌بینی خودگردانی مذهبی توسط سبک‌های دلبستگی و سبک‌های هویت قسمتی از برنامه آموزشی دوره کارشناسی ارشد روان‌شناسی عمومی توسط دانشجو مهدی سرگزی تحت راهنمایی استاد پایان‌نامه دکتر زهرا نیک‌منش تهیه شده است. استفاده از مطالب آن به منظور اهداف آموزشی با ذکر مرجع و اطلاع کتبی به حوزه تحصیلات تکمیلی دانشگاه سیستان و بلوچستان مجاز می باشد.

مهدی سرگزی

این پایان نامه ۴ واحد درسی شناخته می شود و در تاریخ ۹۰/۱۱/۲۵ توسط هیئت داوران بررسی و درجه عالی به آن تعلق گرفت.

نام و نام خانوادگی	امضاء	تاریخ
استاد راهنما:	دکتر زهرا نیک‌منش	
استاد مشاور:	دکتر بهمن کرد تمینی	
داور ۱:	دکتر علی عرب	
داور ۲:	دکتر مهوش رقیبی	
نماینده تحصیلات تکمیلی:	دکتر ولی مهدی نژاد	

تعهدنامه اصالت اثر

اینجانب مهدی سرگزی تأیید می‌کنم که مطالب مندرج در این پایان‌نامه حاصل کار پژوهشی اینجانب است و به دستاوردهای پژوهشی دیگران که در این نوشته از آن استفاده شده است مطابق مقررات ارجاع گردیده است. این پایان‌نامه پیش از این برای احراز هیچ مدرک هم سطح یا بالاتر ارائه نشده است.

کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به دانشگاه سیستان و بلوچستان می‌باشد.

نام و نام خانوادگی دانشجو: مهدی سرگزی

امضاء

تقدیم به :

پدرم و مادرم که زندگی را به من هدیه کردند.

همسرم که عشق را ارزانی‌ام داشت.

و فرزندانم صادق و سامان که زندگی و عشق با وجود آنها سرشار از تازگی می‌شود.

سپاسگزاری

الهی روزگاری تو را می‌جستم خود را می‌یافتم، اکنون خود را می‌جویم تو را می‌یابم.
سپاس از مربیان، آموزگاران، دبیران و استادانم که تلاش کرده‌اند از وجود علمی‌شان در من جاویدان کنند.
بدینوسیله از خانم دکتر نیک‌منش که در انجام این پایان‌نامه با صبر و آرامش راهنمایم بودند و از آقای دکتر کرد
تمینی به خاطر راهنمایی‌های بی‌دریغ‌شان در تکمیل پژوهش کمال تشکر را دارم.
از اساتید گرامی خانم دکتر رقیبی و آقای دکتر عرب که داوری پایان‌نامه را تقبل نمودند سپاس‌گزارم.
از آقای دکتر مظاهری، آقای دکتر بخشانی، آقای دکتر جنابادی و آقای دکتر کیانپور که در دوره کارشناسی ارشد
استادم بوده‌اند قدردانی می‌کنم.
از دوستانم آقایان حسین سبحانی، ادريس احمدی و غلامرضا میناخانی که در انجام این پایان‌نامه همفکری
داشته‌اند ممنونم.
از آقای عبدالله قرونه‌ای که در ویرایش پایان‌نامه همکاری کرده‌اند متشکرم.

چکیده:

پژوهش حاضر در پی پاسخ به این سوال است که آیا سبک‌های دلبستگی و سبک‌های هویت می‌توانند سبک‌های خودگردانی مذهبی را پیش‌بینی کنند؟ نمونه مورد مطالعه تعداد ۳۹۵ دانش‌آموز دوره پیش‌دانشگاهی (۱۸ تا ۲۱ سال) شهرستان زاهدان بودند که با استفاده از روش نمونه‌گیری چند مرحله‌ای انتخاب شدند. ابزارهای پژوهش شامل: پرسش‌نامه خودگردانی مذهبی (SRQ-R)، مقیاس دلبستگی بزرگسالی (AAS)، پرسش‌نامه سبک‌های هویت (ISI-6G) بود. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آزمون همبستگی پیرسون و رگرسیون گام به گام استفاده شد. نتایج همبستگی نشان داد سبک دلبستگی ایمن با خودگردانی مذهبی خودپذیر همبستگی مثبت دارد ($r=0/186$ ، $p<0/05$)، سبک دلبستگی اضطرابی با خودگردانی مذهبی خودپذیر همبستگی معکوس دارد ($r=-0/191$ ، $p<0/05$) و سبک دلبستگی اجتنابی همبستگی مثبت با خودگردانی درون‌فکنی نشان می‌دهد ($r=0/111$ ، $p<0/05$)، همچنین سبک هویت اطلاعاتی با هر دو نوع سبک خودگردانی مذهبی درون‌فکنی شده ($r=0/10$ ، $p<0/05$) و خودپذیر ($r=0/313$ ، $p<0/01$) همبستگی دارد، سبک هویت هنجاری با هر دو نوع سبک خودگردانی مذهبی درون‌فکنی شده ($r=0/319$ ، $p<0/01$) و خودپذیر ($r=0/403$ ، $p<0/01$) همبستگی دارد و سبک هویت سردرگم/اجتنابی با خودگردانی مذهبی درون‌فکنی شده همبستگی مثبت نشان داد ($p<0/01$)، براساس رگرسیون گام به گام، به ترتیب سبک هویت هنجاری، سبک هویت سردرگم/اجتنابی و سبک دلبستگی اجتنابی به میزان ۲۰/۸٪ واریانس سبک خودگردانی مذهبی درون‌فکنی شده را تبیین کرده‌اند، همچنین به ترتیب سبک هویت هنجاری، سبک هویت اطلاعاتی و سبک دلبستگی اضطرابی (به‌صورت معکوس) به میزان ۲۰/۹٪ واریانس سبک خودگردانی مذهبی خودپذیر را تبیین کرده‌اند.

کلیدواژه‌ها: سبک‌های دلبستگی، سبک‌های هویت، سبک‌های خودگردانی مذهبی.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	فصل اول: کلیات طرح پژوهش
۲	۱-۱- مقدمه
۴	۲-۱- طرح و بیان مسئله
۷	۳-۱- ضرورت و اهمیت تحقیق
۸	۴-۱- هدف پژوهش
۸	۵-۱- سوالات پژوهش
۹	۶-۱- تعاریف مفهومی و عملیاتی متغیرهای تحقیق
۹	۶-۱-۱- خودگردانی مذهبی
۹	۶-۱-۱-۱- تعریف مفهومی خودگردانی مذهبی
۹	۶-۱-۲- تعریف عملیاتی خودگردانی مذهبی
۱۰	۶-۲- دل بستگی
۱۰	۶-۲-۱- تعریف مفهومی دل بستگی
۱۰	۶-۲-۲- تعریف عملیاتی دل بستگی
۱۰	۶-۳- هویت
۱۰	۶-۳-۱- تعریف مفهومی هویت
۱۱	۶-۳-۲- تعریف عملیاتی هویت
۱۱	۷-۱- طبقه بندی متغیرها
۱۲	فصل دوم: پیشینه پژوهش
۱۳	۱-۲- پیشینه نظری و پژوهشی خودگردانی مذهبی
۱۳	۱-۱-۲- پیشینه نظری خودگردانی مذهبی
۱۳	۱-۱-۱-۲- مذهب و معنویت

۱۴	----- ۲-۱-۱-۲- سنجش دینداری
۱۵	----- ۳-۱-۱-۲- جهت گیری مذهبی
۱۶	----- ۴-۱-۱-۲- خودگردانی
۱۸	----- ۵-۱-۱-۲- خودگردانی مذهبی
۱۸	----- ۲-۱-۲- پیشینه پژوهشی خودگردانی مذهبی
۲۳	----- ۲-۲- پیشینه نظری و پژوهشی دلستگی
۲۳	----- ۱-۲-۲- پیشینه نظری دلستگی
۲۳	----- ۱-۱-۲-۲- دلستگی کودکی و دلستگی بزرگسالی
۲۵	----- ۲-۱-۲-۲- سبک های دلستگی
۲۷	----- ۳-۱-۲-۲- سنجش سبک های دلستگی
۲۸	----- ۴-۱-۲-۲- دلستگی و مذهب
۳۱	----- ۲-۲-۲- پیشینه پژوهشی دلستگی
۳۴	----- ۳-۲- پیشینه نظری و پژوهشی هویت
۳۴	----- ۱-۳-۲- پیشینه نظری هویت
۳۴	----- ۱-۱-۳-۲- بحران هویت
۳۵	----- ۲-۱-۳-۲- هویت از نظر برزونسکی
۳۶	----- ۳-۱-۳-۲- هویت و مذهب
۳۷	----- ۲-۳-۲- پیشینه پژوهشی هویت
۴۱	فصل سوم: روش شناسی
۴۲	----- ۱-۳- روش تحقیق
۴۲	----- ۲-۳- جامعه آماری
۴۲	----- ۳-۳- روش نمونه گیری
۴۳	----- ۴-۳- ابزار جمع آوری اطلاعات
۴۳	----- ۱-۴-۳- پرسش نامه خودگردانی مذهبی
۴۴	----- ۲-۴-۳- مقیاس دلستگی بزرگسالی

۴۵	----- پرسش‌نامه سبک‌های هویت ۳-۴-۳
۴۵	----- روش جمع‌آوری اطلاعات ۳-۵
۴۶	----- روش‌های آماری ۳-۶
۴۷	فصل چهارم: نتایج پژوهش
۵۳	فصل پنجم: بحث و نتیجه‌گیری
۵۴	----- مقدمه ۵-۱
۵۵	----- بحث ۵-۲
۶۲	----- محدودیت‌ها ۵-۳
۶۳	----- پیشنهادات ۵-۴
۶۴	منابع
	پیوست‌ها
۷۳	----- پیوست (الف) پرسش‌نامه سبک‌های هویت
۷۵	----- پیوست (ب) مقیاس دل‌بستگی بزرگسالی
۷۶	----- پیوست (ج) پرسش‌نامه خودگردانی مذهبی
	جداول
۴۳	----- جدول (۳-۱) فراوانی و درصد جنسیت آزمودنی‌ها
۴۸	جدول (۴-۱) میانگین و انحراف معیار سبک‌های دل‌بستگی و سبک‌های خودگردانی مذهبی
۴۸	جدول (۴-۲) نتایج همبستگی پیرسون سبک‌های دل‌بستگی با سبک‌های خودگردانی مذهبی
۴۹	جدول (۴-۳) میانگین و انحراف معیار سبک‌های هویت و سبک‌های خودگردانی مذهبی
۴۹	جدول (۴-۴) نتایج همبستگی پیرسون سبک‌های هویت با سبک‌های خودگردانی مذهبی
۵۰	جدول (۴-۵) نتایج رگرسیون گام به گام برای پیش‌بینی سبک خودگردانی مذهبی درون‌فکنی‌شده
۵۱	جدول (۴-۶) نتایج رگرسیون گام به گام برای پیش‌بینی سبک خودگردانی مذهبی خودپذیر

فصل اول

کلیات طرح پژوهش

انسان نه «زیستی، روانی و اجتماعی» بلکه «زیستی، اجتماعی، روانی و معنوی» است

(خداپناهی و بلداجی، ۱۳۸۴)

دوران ما برای دین‌پژوهان دوران بسیار جالبی است؛ درحالی که به گمان برخی دین به علت رشد علم، تجربه و عقلانیت در حال کمرنگ شدن است، شاهد آن هستیم که از یک سو بنیادگرایی با تاکید بر احیای سنت‌های مقدس، رو به افزایش است و از سوی دیگر روی‌آوری به معنویت جدید با تاکید بر تحول شخصی افزایش یافته است. فراهانی (۱۳۸۳) معتقد است با توجه به سیر تعلیم و تربیت، امروزه اکثر مردم - با نوعی تکامل معنوی - گرایش خاصی به مذهب دارند؛ براساس نظریات گریفن^۱ (به نقل از فراهانی، ۱۳۸۳) پست‌مدرنیسم باعث ساختارشکنی گردیده و الهیات را - عمدتاً در غرب - که بین امور تجربی و تفکر توحیدی در نوسان بوده، تحت تاثیر قرار داده است و باعث ایجاد رویکردی جدید در تفکر دینی شده، به طوری که الهیات دوباره به بحث مهمی تبدیل گردیده است. این رویکرد، «خداگرایی طبیعی^۲» نام دارد و در آن تمایل همه جانبه انسان به خدا، داشتن تجربه الهی، حیات پس از مرگ و ادراک غیر حسی، طبیعی است. با این رویکرد سوالاتی درباره دین مطرح شده است: چرا برخی دین‌داران تجربه‌های دینی عمیقی دارند در حالی که برخی دیگر از این تجارب بی‌بهره‌اند؟ چرا دینداری به سلامت رفتاری و هیجانی می‌انجامد و نوعی دیگر از دینداری به اختلالات متعدد روان‌شناختی ختم می‌شود؟ و ... سوالاتی از این قبیل مسائلی هستند که در روان‌شناسی دین مورد بررسی قرار می‌گیرند. روان‌شناسی به بررسی تمام جنبه‌هایی که به انسان مرتبط می‌شود می‌پردازد، دینداری از جنبه‌هایی است که نفوذ زیادی بر انسان و اجتماع بشری دارد لذا روان‌شناسی دین، علمی برای توصیف، تبیین و پیش‌بینی رفتار دینی انسان است (قربانی، ۱۳۷۷). برترتون^۳ (۱۹۸۷)، به نقل از ساروگلو^۴، (۲۰۰۲) روان‌شناسی دین را تلاشی می‌داند تا فرآیندهای روان‌شناختی که باورها و رفتار دینی را تحت تاثیر قرار می‌دهد آشکار سازد. هدف اصلی روان‌شناسی دین درک فرایندهای روان‌شناختی است که رفتار و

^۱ Griffen

^۲ Natural deism

^۳ Bretherton

^۴ Saroglou

تجربه دینی را تحت تاثیر قرار می دهد و برای این منظور تاثیرات محیطی، شخصی و اجتماعی مدنظر است. از جمله موضوعاتی که در روان‌شناسی دین مورد بررسی قرار می گیرد بررسی ریشه‌های پیدایش دین، تحول دینداری، تجربه دینی، دین و شخصیت، و پیامدهای گرایش به دین می باشد.

در اکثر کشورها، مطالعه‌ی سیر تحول روان‌شناسی دین پس از مقاومت اولیه نهادهای دینی نسبت به مطالعه علمی دین، در جهت گسترش توجه و درک ضرورت روان‌شناسی دین حرکت کرده است؛ کم‌رنگ شدن تفکر رفتارنگری و توجه روزافزون به فرآیندهای هشیاری و روان‌شناسی شناخت‌نگر، روان‌شناسی دین را مجدداً وارد صحنه کرده است (ولف^۱، ۱۳۸۶).

علی‌رغم آن که تاکنون در خصوص پیامدهای روان‌شناختی «مذهب» نتایج پژوهشی کافی منتشر شده است هنوز بررسی ساختارهای روان‌شناختی مذهب و تبیین فرآیندهای تاثیرگذاری متقابل مذهب و سازمان روانی بسیار محدودند و ضروری است که این بخش از روان‌شناسی دین بیش از گذشته مورد توجه محققین قرار گیرد.

انگیزه‌های مذهبی یا جهت‌گیری مذهبی^۲ و یا خودگردانی مذهبی^۳ به عنوان عاملی جهت تبیین تفاوت در نتایج روان‌شناختی دینداری مدنظر محققین است. در بیشتر نظریه‌های مطرح شده در مورد انگیزه مذهبی، دو نوع آن مشهود است: یکی تحت عنوان «جهت‌گیری مذهبی بیرونی»^۴ یا «مذهب ابزاری» و یا «سبک خودگردانی درون-فکنی شده»^۵ مطرح می شود که نوعی جهت‌گیری به مذهب، جهت رسیدن به اهداف دیگر فرد، مانند پایگاه اجتماعی، تایید بر سبک زندگی و امنیت است. این همان مذهبی است که از نظر فروید به «روان آزرده‌گی»^۶ منتهی می شود و به عنوان سبک دفاعی عمل می کند (آلپورت^۷، ۱۹۶۸، نقل از جان بزرگی، ۱۳۸۶) و نوع دیگری تحت عنوان «جهت‌گیری مذهبی درونی»^۸ یا «مذهب غیرابزاری» و یا «سبک خودگردانی مذهبی خودپذیر»^۹ مطرح می‌شود. در این نوع جهت‌گیری، دین و ایمان هدف غایی است و کنش‌های دینی چون برای فرد مهم هستند انجام

¹ Wulff

² Religion orientation

³ Religion determination

⁴ Extrinsic religion orientation

⁵ Introjected self determination style

⁶ Neurosis

⁷ Allport

⁸ Intrinsic religion orientation

⁹ Identified self determination style

می‌شوند (البرزی و جوکار، ۱۳۸۴). در تعالیم دین اسلام نیت افراد برای انجام کنش‌های مذهبی همواره مهم بوده است؛ امام علی(ع) (نهج البلاغه) عبادت را به سه سنخ تقسیم می‌کند: عبادت ناشی از کسب، عبادت ناشی از ترس، و عبادت ناشی از میل به سپاس. «گروهی خدا را برای بخشش می‌پرستند، و این پرستش بازرگانان است. گروهی او را از روی ترس عبادت می‌کنند و این عبادت بردگان است، و گروهی او را برای سپاس می‌پرستند و این پرستش آزادگان است. با توجه به اهمیت نقش جهت‌گیری و یا خودگردانی مذهبی بر پیامدهای روان‌شناختی دینداری، پژوهش حاضر در پی مطالعه‌ی عوامل پیش‌بینی‌کننده‌ی خودگردانی مذهبی در دانش‌آموزان مقطع پیش-دانشگاهی می‌باشد.

۱-۲- طرح و بیان مساله

از جمله مفاهیمی که در حوزه روان‌شناسی دین مورد دقت نظر و پژوهش قرار می‌گیرد، انگیزه‌های مذهبی یا جهت‌گیری مذهبی است بدین معنی که آیا کنش‌های مذهبی افراد بر علل ابزاری استوار است یا بر علل غیر ابزاری؟ طبق نظریات آلپورت، شخصی که جهت‌گیری مذهبی درونی دارد با مذهبش زندگی می‌کند و انگیزه‌های اصلی خود را در مذهب می‌یابد. در دین درونی، ایمان یک ارزش غایی و عالی است که به سمت وحدت هستی جهت دارد. این نوع دینداری بالاترین سطح سازش یافتگی روانشناختی است. شخصی که جهت‌گیری مذهبی برونی دارد از مذهبش برای رسیدن به اهدافش استفاده می‌کند. دین بیرونی بصورت کاملاً منفعت‌طلبانه در جهت دستیابی فرد به امنیت، پایگاه اجتماعی، آرامش و تاییدی بر سبک زندگی انتخاب شده است و نوعی ایمان نابالغانه است که سطوح بالاتری از کنش‌وری روانشناختی ناسالم را به طور نسبی پیش‌بینی می‌کند (قربانی، ۱۳۷۷). مفهوم خودگردانی مذهبی نظریه‌ای جدیدتر در بررسی انگیزه‌های مذهبی است که به صورت پیوستاری مطرح گردیده و اشاره به میزان درونی‌سازی باورهای دینی دارد که بر اساس آن، انگیزه‌های انجام کنش‌های مذهبی شکل می‌گیرد (البرزی و جوکار، ۱۳۸۴). سبک خودگردانی مذهبی درون‌فکنی‌شده (دارای انگیزه‌های بیرونی‌تر) و سبک خودگردانی مذهبی

خودپذیر (دارای انگیزه‌های درونی‌تر) به عنوان دو بعد مهم این پیوستار می‌توانند افتراق انگیزه‌های مذهبی را نشان دهند (دسی و ریان^۱، ۲۰۰۴).

روان‌شناسی پیش از آن که تعیین کند دین چگونه باید اعمال شود، باید ببیند نحوه ارضای نیازهای روانی اجتماعی فرد در طول زندگی چه تاثیری بر انگیزه‌های دینداری او خواهد گذاشت (ولف، ۱۳۸۶).

کرک‌پاتریک^۲ (۲۰۰۵) مطرح می‌کند که افراد دارای انگیزه‌های مذهبی بیرونی، خدا را به عنوان جانشین تصویر دل‌بستگی^۳ مورد استفاده قرار می‌دهند و همان گونه که به والدین خود اعتماد کامل نداشته‌اند به خدا نیز کاملاً ایمان ندارند و از مذهب جهت رفع نیازهای خود استفاده می‌کنند. در واقع تصویر خدا می‌تواند تداوم روابط والدینی اولیه باشد، این روابط تحت عنوان دل‌بستگی، مفهوم پردازی می‌گردد. دل‌بستگی به معنی اعتقاد فرد به این که در هر شرایطی مورد حمایت دیگران است، اغلب در حوزه روابط بین فردی مطرح می‌شود. به گفته اریکسون (۱۹۵۹) نخستین، اساسی‌ترین و پایدارترین نیروی حیاتی «خود»، امید است که در مرحله نوباوگی ایجاد می‌شود بدین معنی که دنیا قابل اعتماد است؛ ایمان به والدین، کودک را متقاعد می‌سازد که هرچه انجام می‌دهند دارای معناست این احساس امیدواری تعمیم یافته‌ی کودک، به ایمانی کامل بدل خواهد شد (ولف، ۱۳۸۶). دل‌بستگی از نظر بالبی به عنوان یکی از نیازهای بنیادین انسانهاست که اشاره بر «ایمان به دیگری» دارد و دارای سه سبک دل‌بستگی ایمن، اجتنابی و دوسوگرا می‌باشد. نوع دل‌بستگی ابتدای کودکی با میانجی «الگوهای فعال درونی»^۴ در نحوه اعتماد به دیگری و برقراری روابط در دوره‌های بعدی زندگی تاثیر می‌گذارد (رمضانی و شمس اسفندآباد و طهماسبی، ۱۳۸۶). بالبی^۵ معتقد است نظریه دل‌بستگی فقط نظریه تحول کودک نیست بلکه نظریه تحول در «گستره حیات» نیز هست (خوانین زاده و همکاران، ۱۳۸۴). گروم^۶ (۱۹۸۶، نقل از ولف، ۱۳۸۶) طرحی را ارائه می‌دهد و پنج عامل را در شکل‌گیری تصویر خدا موثر می‌داند. در این طرح روابط با والدین اساسی‌ترین عامل معرفی شده است. پژوهش‌هایی که به بررسی ارتباط سبک‌های دل‌بستگی و دینداری پرداخته‌اند

¹ Deci & Ryan

² Kirkpatrick

³ Attachment

⁴ internal working models

⁵ Bowlby

⁶ Groome

با توجه به نوع پژوهش نتایج متفاوتی را گزارش کرده اند. در هر حال بیشتر پژوهش‌ها بین دلبستگی ایمن و ابعاد دینداری از جمله انگیزه‌های مذهبی ارتباط مثبت نشان دادند (کاسیبا، گرنکویست، کاستانتینی و گاتو^۱، ۲۰۰۸؛ کرک‌پاتریک و شاور^۲، ۱۹۹۰).

طبق نظریه اریکسون^۳ اعتماد در روابط والدینی اولیه و پردازش "هویت خود"^۴ در دوره نوجوانی تأثیرات ماندگاری بر فرد خواهد گذاشت (ولف، ۱۳۸۶). برخی پژوهشگران مانند فلوم^۵ (۱۹۹۴) و آلیسن و شولتز^۶ (۲۰۰۱) معتقدند هویت اوایل نوجوانی مربوط به روابط بین شخصی و هویت اواسط و اواخر نوجوانی به قلمرو ایدئولوژیکی ارتباط دارد (دلخموش، ۱۳۸۷). جهت گیری مذهبی از جمله مسائلی است که نوجوان در دستیابی به هویت ایدئولوژیکی با آن روبرو می شود. هویت از مفاهیمی است که در نظریه اریکسون در بحث رشد روانی-اجتماعی دوره نوجوانی به تفصیل به آن پرداخته شده است. تفکر انتقادی در مورد باورها و سازماندهی آنها از تکالیف دوران نوجوانی به شمار می رود و سبک های هویت در خلال تکاپو برای انجام این تکلیف شکل می گیرد که بنا بر نظر برزونسکی شامل سه سبک اطلاعاتی، هنجاری و سردرگم/اجتنابی است. سبک های هویتی از ترکیب دو بعد: ۱- جستجو جهت کشف حقیقت و ۲- تعهد جهت ایمان به حقیقت شکل گرفته است.

اریکسون بحران هویت در دوره نوجوانی را مهم‌ترین بحران روانی-اجتماعی می داند که از اواسط دوره نوجوانی تمرکز فرد بر هویت ایدئولوژیکی قرار می گیرد با این توضیح که نوجوان به دنبال حقیقتی است تا راه تازه خود را براساس آن آغاز کند (ولف، ۱۳۸۶). ورتینگتون^۷ (۱۹۸۹، نقل از قربانی، ۱۳۷۷) اظهار می دارد که هویت در سه محور کار، روابط اجتماعی، و ایدئولوژی شکل می گیرد که هویت دینی بخش عمده ای از هویت ایدئولوژیکی را تشکیل می دهد. اگر نوجوان با موفقیت، تعارض هویت در برابر پراکندگی نقش را حل کند، تعهد ایمانی محکمی نیز در وی شکل می گیرد. این تعهد، اعتماد و توانایی پایبندی فرد به یک ایدئولوژی را مهیا می سازد. شماری از پژوهش‌ها به ارتباط سبک‌های هویت و دینداری پرداخته اند، طبق گزارش این پژوهش‌ها، سبک هویت

^۱. Cassibba, Granqvist, Costantini & Gatto

^۲. Krikpatrick & Shaver

^۳. Erikson

^۴. Self Identity

^۵. Flum

^۶. Allison & Schultz

^۷. Vorthington

سردرگم/اجتنابی با همه ابعاد دینداری مورد پژوهش، ارتباط منفی دارد؛ سبک هویت هنجاری با بیشتر ابعاد دینداری ارتباط مثبت نشان داده است و سبک هویت اطلاعاتی ارتباط بیشتری با ابعاد عملکردی دینداری مانند اخلاق داشته است. فرمانی و خامسان (۱۳۹۰) مغالو، آگیلار و شهرآرای (۱۳۸۸) دوریز و سوننز^۱ (۲۰۰۶). با توجه به آنچه مطرح شد به نظر می رسد بین سه متغیر دل بستگی، هویت و نوع دینداری و ایمان به خدا رابطه وجود داشته باشد. بنابراین:

سوال اصلی پژوهش عبارت است از این که آیا سبک‌های دل بستگی و سبک‌های هویت می توانند نوع خودگردانی مذهبی را پیش بینی کند؟

۱-۳- ضرورت و اهمیت تحقیق

با توجه به این که پست مدرنیسم و بازگشت به معنویت و دین در بسیاری از جوامع، فراگیر شده است (ولف، ۱۳۸۶) و نیز با عنایت به شرایط تاریخی، اجتماعی و سیاسی در جامعه ما، آشکارسازی عوامل روانشناختی موثر و همبسته با حوزه دینداری لازم به نظر می رسد.

خودگردانی مذهبی به عنوان یکی از حوزه‌های مهم دینداری به میزان زیادی در گرو عواطف و نیازهای روان-شناختی شخصی قرار دارد (ولف، ۱۳۸۶). خودگردانی مذهبی هر چه درونی‌تر باشد نیازهای سه‌گانه روان‌شناختی (خودمختاری، شایستگی و ارتباط) را بهتر ارضا می کند و آن به نوبه خود باعث انجام فعالیت‌هایی با انگیزه بیشتر، مدیریت قابل انعطاف در تعاملات و سلامت هیجانی می‌شود (ریو^۲، ۱۳۸۶). مذهب درونی‌شده به عنوان یک عامل کلیدی برای سلامت روان نقش ایفا می کند. توجه به مذهب درونی در مداخله‌های پیشگیرانه و درمان می تواند عامل موثری در سلامت روان به حساب آید. هر چه جهت‌گیری مذهبی درونی‌تر می شود سلامت روان بالاتر می‌رود (جان بزرگی، ۱۳۸۶).

براساس ادبیات نظری و تجربی، همواره بررسی روابط بین دل بستگی، هویت و مذهب، مدنظر صاحب‌نظران و محققان بوده است. «ایمان و اعتماد» مهم‌ترین عنصر مشترک این مفاهیم است. نوع دل بستگی و نحوه شکل‌گیری

^۱ Duriez & Soenens

^۲ Reeve

هویت از مهم‌ترین و تاثیرگذارترین دستاوردهای مراحل رشد هستند که همواره در ارتباط با سایر مفاهیم روان‌شناختی مورد تحقیق قرار می‌گیرند. در پژوهش حاضر به مطالعه روابط دلبستگی و هویت با خودگردانی مذهبی پرداخته‌ایم. سنجش ارتباط این متغیرها باعث غنی شدن مدل‌های نظری مذهب می‌شود و انتخاب شیوه‌های تربیتی مناسب و بهبود زمینه‌های دینداری را در پی دارد. از سویی، اخیراً تحقیقات بیشتری پیرامون کیفیت مذهب و مطالعه تخصصی‌تر زندگی دینی در جامعه ایران انجام می‌شود (مغانلو، آگیلار، وفایی و شهرآرای، ۱۳۸۸) شاید بدین دلیل که مذهب به طور کلی و فراگیر در سطح جامعه اشاعه دارد اما به لحاظ تاثیر در زندگی روانی و اجتماعی دارای پراکندگی زیادی است بررسی‌های بیشتری را می‌طلبد.

بنابراین تلاش جهت یافتن دلایل و همبسته‌های روان‌شناختی خودگردانی مذهبی، ضرورتی است که باعث انجام پژوهش حاضر شده است.

۴-۱- هدف پژوهش

پیش‌بینی خودگردانی مذهبی توسط سبک‌های دلبستگی و سبک‌های هویت

۵-۱- سوالات پژوهش

- ۱- آیا سبک‌های دلبستگی با سبک‌های خودگردانی مذهبی رابطه دارند؟
- ۲- آیا سبک‌های هویت با سبک‌های خودگردانی مذهبی رابطه دارند؟
- ۳- آیا سبک‌های دلبستگی و سبک‌های هویت می‌توانند سبک‌های خودگردانی مذهبی را پیش‌بینی کنند؟

۶-۱- تعاریف مفهومی و عملیاتی متغیرهای تحقیق

۱-۶-۱ خودگردانی مذهبی:

۱-۱-۶-۱- تعریف مفهومی خودگردانی مذهبی

- خودگردانی مذهبی: سطح درونی‌سازی ارزش‌های دینی، تعیین‌کننده انگیزه‌ها در انجام اعمال مذهبی است. این انگیزه‌ها که میزان درونی‌سازی باورها را مشخص می‌کند خودگردانی مذهبی نامیده می‌شود (دسی و ریان، ۲۰۰۴).
- سبک خودگردانی درون‌فکنی‌شده: در این سبک دلایل افراد ظاهراً درونی است اما در واقع فشار احساس گناه، تهدید و یا پاداش، فرد را وادار به کنش خاص مذهبی می‌کند (جهت‌گیری مذهبی بیرونی‌تر است) (البرزی و جوکار، ۱۳۸۴).
- سبک خودگردانی خودپذیر: در این سبک، ارزش‌های بیرونی در سامانه ارزش‌های فرد، درونی می‌شود و دلایل فرد برای انجام رفتارهای مذهبی به علت اهمیتی است که این رفتارها برای وی دارند (جهت‌گیری مذهبی درونی‌تر است) (البرزی و جوکار، ۱۳۸۴).

۱-۶-۱-۲- تعریف عملیاتی خودگردانی مذهبی

نمره‌ای است که فرد از پرسش‌نامه خودگردانی مذهبی SRQ-R^۱ (ریان و همکاران، ۱۹۹۳) به دست می‌آورد. این پرسشنامه دو سبک خودگردانی مذهبی درون‌فکنی‌شده و خودپذیر را می‌سنجد.

^۱ Self-Regulation Questionnaire-Religion

۱-۶-۲- دل‌بستگی :

۱-۶-۲-۱- تعریف مفهومی دل‌بستگی

پاسخ‌های رفتاری در هنگام به هم پیوستگی و جدایی و تنظیم هیجانات و سایر راهبردهای ارتباطی در دوره بزرگسالی که براساس بازنمایی‌های پایدار از روابط عاطفی اولیه بین مادر و کودک (الگوهای فعال درونی) انجام می‌شود (میکولینسر و شاور^۱، ۲۰۰۷).

- سبک دل‌بستگی ایمن
- سبک دل‌بستگی اضطرابی
- سبک دل‌بستگی اجتنابی

۲-۲-۵-۱- تعریف عملیاتی دل‌بستگی

دل‌بستگی بزرگسالی نمره‌ای است که فرد از مقیاس دل‌بستگی بزرگسالی-AAS^۲ به دست می‌آورد (کولینز و رید^۳، ۱۹۹۰). این مقیاس، سه سبک دل‌بستگی ایمن، اضطرابی و اجتنابی را می‌سنجد.

۱-۶-۳- هویت:

۱-۶-۳-۱- تعریف مفهومی هویت

به شناخت خود و شناخت اجتماعی در دوره نوجوانی که نتیجه تلاش جهت ساماندهی منتقدانه باورها حاصل می‌شود هویت (نوجوانی) گفته می‌شود (برزونسکی^۴، ۱۹۸۹)، و دارای سه سبک و یک خرده مقیاس می‌باشد:

- سبک هویت اطلاعاتی: هویتی شناختی و خودکاوشر است با نیاز به شناخت و تمرکز بر حل مساله.
- سبک هویت هنجاری: هویتی زودرس و مواجهه خودکار؛ تلاش جهت حفظ شرایط موجود و اهمیت به ارزش‌های دیگران با تاکید بر تعهد.

¹ Mikulincer & Shaver

² Adult Attachment Scale

³ Collins & Read

⁴ Berzonsky

- سبک هویت سردرگم/اجتنابی: تعلق در جستجو و انجام فعالیت‌ها با میزان پایین تعهد و اجتناب از رویارویی با مسئله.
- خرده مقیاس تعهد: میزان پایداری به باورهای مورد قبول فرد (برزونسکی و فراری^۱، ۱۹۹۶؛ دوریز و سوسنز، ۲۰۰۶).

۱-۶-۳-۲- تعریف عملیاتی هویت

هویت نمره ای است که فرد در پرسشنامه سبک‌های هویت (ISI-6G)^۲ کسب می‌کند و سه سبک هویت اطلاعاتی، هنجاری و سردرگم/اجتنابی را می‌سنجد. این پرسش‌نامه توسط وایت^۳ و همکاران (۱۹۹۸) براساس پرسش‌نامه سبک‌های هویت برزونسکی (۱۹۸۹) ساخته شد.

۱-۷- طبقه بندی متغیرها

متغیر ملاک :

- سبک‌های خودگردانی مذهبی شامل سبک درون‌فکنی شده و سبک خودپذیر.

متغیرهای پیش‌بین :

- سبک‌های دلبستگی شامل ایمن، اضطرابی و اجتنابی

- سبک‌های هویت شامل اطلاعاتی، هنجاری و سردرگم/اجتنابی.

^۱ Ferrari

^۲ Identity styles Questionnaire

^۳ White